

Biskup, Marian

Łukasz Watzenrode inicjatorem wybrania przedstawiciela Korony biskupem warmińskim

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 135-142

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARIAN BISKUP

ŁUKASZ WATZENRODE INICJATOREM WYBRANIA
PRZEDSTAWICIELA KORONY BISKUPEM WARMIŃSKIM

Postać i działalność Łukasza Watzenrodego przyciąga dzisiaj uwagę naszej historiografii zarówno ze względu na rolę, jaką odegrał w Prusach Królewskich w latach 1489—1512 z tytułu uprawnień przysługujących biskupowi warmińskiemu, jak i ze względu na wpływ jego na siostrzeńca — Mikołaja Kopernika. Postać Łukasza należy więc dzisiaj w pełni do tematyki kopernikowskiej, gdyż poznanie jej rzuca także snop światła na tak słabo udokumentowany źródłowo okres działalności młodego Mikołaja, przebywającego u boku swego wuja w Lidzbarku Warmińskim w latach 1503—1510 i pozostającego pod jego wpływami. Prace nad działalnością Watzenrodego są w toku w ośrodkach toruńskim i olsztyńskim¹. Zmierzają one do pełnego ukazania tego ważnego zagadnienia, weryfikując i korygując szereg uproszczonych twierdzeń, zwłaszcza dawniejszej nauki warmińsko-niemieckiej.

Ta ostatnia silnie wyeksponowała, szczególnie w pracy Hansa Schmaucha, opozycyjny stosunek Watzenrodego wobec zwierzchniej władzy królewskiej, dążącej w latach 1489—1492 do wywarcia swego wpływu na elekcję biskupa i osadzenia na tronie warmińskim swego kandydata pochodzącego z Korony, w osobie syna Kazimierza Jagiellończyka — Fryderyka². W tym ujęciu Watzenrode wyrastał na niezłomnego partykularystę warmińsko-pruskiego, broniącego swobód krajowych, w tym i indygenatu, a przy tym interpretującego postanowienia układu piotrkowskiego z 1479 r., nakazującego kapitule warmińskiej wybór oso-

¹ Por. K. Górski, *Starostowie malborscy w latach 1457—1510*, Toruń 1960; tenże, *Geneza elementów nowatorskich w doktrynach Mikołaja Kopernika*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1966, 1, ss. 127—129; tenże, *Les idées politiques de Lucas Watzenrode, évêque de Warmie (1447—1512)*, Anciens Pays et Assemblées d'Etats, t. 48, 1969, ss. 39—76; *Akta Stanów Prus Królewskich*, t. 2—3, wyd. K. Górski i M. Biskup, Toruń 1957—1963; t. 4, wyd. M. Biskup przy współpracy K. Górskiego, Toruń 1966—1967; T. Borawska, *Stronniczy krzyżacy w otoczeniu Łukasza Watzenrodego*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1969, 3 (105), ss. 421 i nast.; K. Wróblewska, *Późnogotycka brązowa płyta nagrobna biskupa warmińskiego Pawła Legendorfa*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1966, nr 1, ss. 99—126. Na stronicach 115—125 tego artykułu rozdział: *Mecenat artystyczny Łukasza Watzenrodego*. Por. także te same autorki: *Późnogotycka sztuka na Warmii po pokoju toruńskim*, Biuletyn Historii Sztuki, 1967, nr 4, ss. 588—589.

² H. Schmauch, *Der Streit um die Wahl des ermländischen Bischofs Lukas Watzenrode*, *Altpreussische Forschungen*, Bd. 10, 1933, ss. 65 i nast.

by „miej królowi polskiemu”³, w sensie zawężonym, tj. pozostawiającym tylko samym kanonikom opiniowanie o walorach elekta, bez sondowania opinii władzy królewskiej, nie mówiąc już o prezentowaniu przez nią kandydata, szczególnie spośród przedstawicieli Korony.

Dlatego z pewnym skrepowaniem niemieccy badacze warmińscy podawali lakonicznie fakt dla nich dość niepojęty, iż przed swoją śmiercią (29 marca 1512 r.) biskup Watzenrode zalecał kapitule, aby następcą jego został jeden z panów koronnych w osobie Rafała Leszczyńskiego lub Jana Oleśnickiego, co jednak nie zostało zrealizowane, gdyż wybór padł na „Prusaka” — Fabiana Luzjańskiego. Wiadomość o zaleceniu Watzenrodego, przechowana w trudno czytelnym koncepcie listu Luzjańskiego, została tylko marginalnie i fragmentarycznie podana przez Antona Eichhorna⁴. Więcej uwagi poświęcił jej Hans Schmauch⁵, nie podejmując jednak żadnej próby wytłumaczenia tego faktu i nie ogłaszając drukiem najistotniejszego fragmentu źródła.

Wydaje się więc, że należy dzisiaj sprawę tę spróbować wyjaśnić, tj. przede wszystkim uprzętnić odnośną partię tekstu źródłowego oraz podjąć ogólną choćby próbę wyjaśnienia powyższego znamiennego faktu.

Jak wspomniano wyżej, wiadomość o stanowisku Watzenrodego wobec przyszłego wyboru jego następcy zawarta jest w trudno czytelnym koncepcie listu Fabiana Luzjańskiego, który znajduje się w Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie, Archiwum Biskupie, t. D, nr 103, k. 12—13v. Koncept nie posiada odbiorcy, ani daty dziennej i rocznej, nie zachował się bowiem w całości i brak w nim zakończenia. Na pewno był jednak skierowany do jednej z osób (duchownego) przebywających w Rzymie, o czym świadczą pierwsze słowa listu o nieprzyjaciółach Fabiana w „Niemieckim Domu” (*deutschen hauss*), tj. Niemieckim Hospicjum St. Maria dell' Anima w Rzymie, które w początkach XVI wieku skupiało także przybyszów z Prus⁶. Koncept powstał na pewno po dniu 7 grudnia 1512 r., tj. po układzie piotrkowskim Zygmunta I z biskupem i kapitułą warmińską. Luzjański wyjaśnia w nim przyczyny zawarcia tego układu i broni się przed zarzutami szerzonymi w Rzymie, jakoby dla własnego dobra zatracił wolność Kościoła warmińskiego na rzecz króla polskiego. Sądząc z danych rozprawy Hansa Schmaucha, koncept mógł powstać dopiero w lecie 1513 r., gdyż w Rzymie zaczęła wówczas działać opozycja przeciwko układowi piotrkowskiemu, złożona z kilku przebywających tam kanoników warmińskich i prokuratora krzyżackiego Jana Blankenfelda⁷.

W liście swoim, stanowiącym więc usprawiedliwienie postępowania

³ H. Schmauch, *Der Kampf zwischen dem ermländischen Bischof Nikolaus von Tüngen und Polen oder der Pfaffenkrieg (1467—1479)*, Zeitschrift f.d. Geschichte u. Altertumskunde Ermlands (dalej ZGAE), Bd. 25, 1935, ss. 170—186.

⁴ A. Eichhorn, *Geschichte der ermländischen Bischofswahlen*, ZGAE, Bd. 1, 1860, s. 280, przyp. 4 (regist nieściły).

⁵ H. Schmauch, *Die kirchenpolitischen Beziehungen des Fürstbistums Ermland zu Polen*, ZGAE, Bd. 26, 1938, ss. 280 i 285. Fakt ten przytacza krótko bez komentarza H. Zins, *W kręgu Mikołaja Kopernika*, Lublin 1966, s. 41.

⁶ H. Freytag, *Preussen und das deutsche Nationalhospiz St. Maria dell' Anima in Rom*, Zeitschrift des Westpr. Geschichtsvereins, Bd. 42, 1900, ss. 71 i nast., 76 i nast.

⁷ H. Schmauch, *Die kirchenpolitischen Beziehungen*, ss. 298—299.

kapituły i własnego, biskup Fabian relacjonuje na wstępie sprawę układu piotrkowskiego 1479 r. i dążności władz polskich do wywarcia wpływu na wybór elekta warmińskiego „miłego” królowi. Następuje dalej najważniejszy dla nas fragment konceptu (k. 12v.):

Dazu es [...] ^a Lucas, unser furfar, wolt gebracht haben, damit dy kirche ^b nach seynem tode keyn krig erleyden dorfft. Und slug dem capittel fur ^c alternativam electionem ^d duorum, aus welchen Ko. Ir. ^e eynen erwelen ^f solt. Welchs ^g vil auss unsrem capittel ferlikert ^h des krigs ⁱ zu vermeiden, dy zeit ^j unser wenig, ^k ausgeschlossen vorwilligten ^k, dy vormerkten och auss der Cronen gewarnet worden, das dadurch den Polen dy tore zcum bisthum geoffend, als och gescheen were. Dan bishoff Lucas noch ^l bey seynem leben ^m etlich Polen vorslug und ⁿ, och ^o nach seynem tode durch seynen frundt Lucam von Allen ^p yn unserem mittel sam vor eyn fridlich testament uns thet raten, wir Raphaelen Lesynsky ^q adir Johannem Olesznytzky zcum bischoff welen solten. Darnach ehe dan wir yn dy kore gyngen ^r, fertiget ^s das gantze Colmische land ire botschaft her Ludowig von Mortangen und Philippum Holkener, den licentiat, zu uns mit harten drewworten, das wir hinder dem konige keyne koere zu ^t halten ^u solten vornemen ^u, damit wir nicht dem gantzen land eyn ^v new unkost und uffruer machten. ^w Och da wir nu ^x waren, etlich under unss, dye zu vermeiden kriges, der uns gewiss vor dem toere, rieten, wir eynen under uns elegirten und doneben [dominum] cancelarium Regni postuliren solten, ut sic ^w.

W dalszym ciągu Fabian relacjonuje rokowania (wiosną 1512 r.) ze stanami pruskimi, które tylko z ociąganiem udzielały poparcia kapitule, nie chcąc narażać się królowi Zygmunutowi, dalej o poselstwie stanów i kapituły do króla (w Krakowie w czerwcu — lipcu 1512 r.), o poparciu papieżstwa dla postulatów strony królewskiej oraz o rokowaniach króla z biskupem w Piotrkowie. Doprowadziły one do układu (z 7 grudnia

^a Nadpisany i nieczytelny wyraz.

^b Skr. „ys”.

^c Nadpisane nad skr. „vor”.

^d Skr. „auss”.

^e Nadpisane nad skr. „we”.

^f Na marginesie; skr. „kuren”.

^g Nadpisane nad skr. „datzu”.

^h Nadpisane i skr. „hetten”.

ⁱ Skr. „halben”.

^{j-j} Wstawka na marginesie; w tekście skr.: „bewilligten”.

^{k-k} Wstawka na marginesie; w tekście skr. „abschlegen ussgeschlossen”.

^l Nadpisane.

^m Skr. „mach”.

ⁿ Wyraz nadpisany i skr.

^o Dopisane na marginesie; w tekście skr. „und”.

^p Nadpisane nad skr. „Roghausen”.

^q Wyraz poprawiony.

^r Skr. „sante” i nadpisany wyraz.

^s Na marginesie.

^t Nadpisane.

^{u-u} Dopisane na marginesie.

^v Skr. „uffruer in”.

^{w-w} Wstawka na marginesie.

^x Skr. „dy koere halten sollen”.

1512 r.), ustalającego prezentowanie kapitule przez króla czterech kandydatów z listy zgłoszonej przez nią samą. Są to fakty dobrze już znane z opracowań Antona Eichhorna i Hansa Schmaucha.

Najistotniejszy, przytoczony wyżej fragment stwierdza więc ponad wszelką wątpliwość, że biskup Watzenrode jeszcze za życia swego, dla uniknięcia wojny, proponował kapitule wybór swego następcy spośród dwu kandydatów, przy czym mieli to być przedstawiciele z Korony. Po nagłej śmierci biskupa przybył do kapituły jego siostrzeniec Łukasz von Allen (zwany też Meldzyńskim), syn siostry zmarłego — Krystyny Watzenrode i burmistrza toruńskiego Tiedemanna von Allen. Łukasz von Allen należał do najbliższej rodziny biskupa Łukasza, który zapewnił mu w 1500 r. nadanie przez króla Jana Olbrachta starostwa rogozińskiego. Okresowo, w latach 1502—1507, także za sprawą Watzenrodego, Łukasz von Allen sprawował zarząd części dóbr starostwa świeckiego, przejętych od miasta Torunia⁸. Jemu to więc umierający biskup powierzył w zaufaniu, przed zgonem, który nastąpił w Toruniu 29 marca 1512 r., rodzaj ustnego testamentu, aby przekazał kapitule warmińskiej zalecenie co do wyboru następcy, którym miał zostać jeden z panów koronnych: Rafał Leszczyński lub Jan Oleśnicki.

Pierwszy z nich, herbu Wieniawa, z wielkopolskiego Leszna, należał do czołowych ludzi w otoczeniu Zygmunta, jeszcze w okresie jego panowania na Śląsku, pełniąc funkcje jego sekretarza na dworze w Głogowie. Odegrał on w 1506 r. ważną rolę polityczną w okresie elekcji Zygmunta na tron polski, a następnie występując jako sekretarz królewski sprawował szereg odpowiedzialnych poselstw do Rzymu (1509 r.) i księcia saskiego Jerzego (1511 r.), jak również do Prus Królewskich (w 1507 i 1508 r.). Był też kanonikiem krakowskim i poznańskim, a w 1510 r. otrzymał starostwo człuchowskie w Prusach Królewskich. Był to więc człowiek cieszący się pełnym zaufaniem króla polskiego, a zarazem dobrze (od 1505 r.) znany biskupowi Watzenrodemu z okazji częstych spotkań i rozmów w Prusach i Koronie⁹. Wybór jego przez kapitułę na pewno nie spotkałby się ze sprzeciwem Zygmunta I. Natomiast drugi z postulowanych przez Watzenrodego kandydatów — Jan Oleśnicki — należał do możnego rodu małopolskiego herbu Dębno. Był on zapewne synem Feliksa Jana Oleśnickiego i późniejszym wiceżupnikiem (1521 r.) i żupnikiem bocheńskim (1535 r.). Stryjem jego był arcybiskup gnieźnieński Zbigniew Oleśnicki (zmarły w 1493 r.), z którym Watzenrode najściślej wiązał się w czasie pobytu w Koronie przed 1489 r. i w czasie walki o tron warmiński. Zdaje się to wystarczająco wyjaśniać wysunięcie przedstawiciela tego właśnie rodu jako kandydata na tron warmiński¹⁰, który przy tym mógł zapewne także liczyć na akceptację króla jako elekta.

⁸ P. Czaplowski, *Senatorowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich*, Toruń 1921, ss. 169 i 188.

⁹ Ibidem, s. 73; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. 14, Warszawa 1911, s. 155; L. Finkel, *Elekcja Zygmunta I*, Kraków 1910, ss. 21 i nast. (por. indeks na s. 292); K. Górski, op. cit., ss. 140, 152, 157—158.

¹⁰ S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 12, Warszawa 1915, s. 297; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. IV/1, nr 3814; H. Schmauch, *Das Vorleben des ermländischen Bischofs Lukas Watzenrode*, ZGAE, Bd. 24, 1932, ss. 445 i nast.

Relacja Fabjana zawiera również dwa dalsze interesujące fakty: dane o opozycji rycerstwa ziemi chełmińskiej, które po zgonie Watzenrodego wysłało poselstwo do kapituły warmińskiej w osobach Ludwika Moręteńskiego, ówczesnego podkomorzego chełmińskiego i licencjata Filipa Holkenera, podówczas kanclerza biskupa chełmińskiego Jana Konopackiego¹¹, z żądaniem uzgodnienia z królem wyboru nowego elekta, aby uniknąć ponownych, groźnych komplikacji (jak przy obu poprzednich elekcjach — Mikołaja Tungena i Łukasza Watzenrodego). Jest to dowód narastającej aktywizacji politycznej rycerstwa chełmińskiego w życiu wewnętrznym Prus Królewskich.

Drugi interesujący fakt — to propozycja na posiedzeniu kapituły (z 5 kwietnia 1512 r.), aby ewentualnie przedstawić królowi jednego kandydata spośród kanoników, a drugiego w osobie kanclerza koronnego, tj. Macieja Drzewickiego, biskupa przemyskiego, czołowej postaci w otoczeniu Zygmunta I¹². Była to więc próba ewentualnego przejednańa króla wysunięciem kandydatury jednego z jego najbliższych doradców, a nawiązująca w pewnej mierze do projektów Watzenrodego. Jak wiadomo, wybór kapituły padł w końcu na „Prusaka” — Fabiana Luzjańskiego, jednak kapituła szukała oparcia u stanów pruskich i zajęła pojeźnawcze stanowisko wobec posłów króla polskiego w osobach podkanclerzego Krzysztofa Szydłowieckiego i samego Rafała Leszczyńskiego (nieodoszłego elekta), którzy w końcu kwietnia 1512 r. usiłowali wpłynąć na zmianę postawy kapituły¹³.

Jak wytłumaczyć to odmienne stanowisko zajęte przez biskupa Watzenrodego wobec następstwa po nim, stanowisko tak jaskrawo odbiegające od zajmowanego w okresie walki o tron warmiński w latach 1489—1492, kiedy to wraz z kapitułą bronił wytrwale prawa pełnej swobody elekcji biskupów warmińskich, ograniczonej tylko do kręgu „Prusaków”, tj. krajowców, nawet z wyłączeniem syna króla polskiego? Przede wszystkim stwierdzić wypada, że zmiana ta jest widoczna już od początków 1508 r., gdy kapituła podjęła pierwsze kroki u biskupa, aby spowodował u Zygmunta I zabezpieczenie jej pełnej swobody przy wyborze następcy, z grona „krajowców”. Miały on uzyskać poparcie króla dla papieskiej konfirmacji. Gdyby król zamierzał kwestionować osobę elekta, miał to uczynić tylko u papieża, który zaleciłby z kolei zmianę kandydata kapitule. Projekt ten nie zyskał widocznie — ze zrozumiałych przyczyn — poparcia Zygmunta, natomiast Watzenrode przedstawił kapitule wiosną 1508 r. swój własny: kapituła miała po jego zgonie wybrać dwóch kandydatów, z których król poleciłby jednego papieżowi dla uzyskania konfirmacji. Projekt ten zasługuje na zainteresowanie na skutek owej liczby dwóch kandydatów, powtórzonej w ostatnim zaleceniu Watzenrodego z marca 1512 r. Uderza też dążenie do efektywniejszego włączenia osoby króla w sprawę uzyskania papieskiej konfirmacji, co tym samym z góry zakładało jego akceptację dla zgłaszanego mu kan-

¹¹ P. Czaplowski op. cit., s. 32; *Urkundenbuch des Bisthums Culm*, herausg. von C. P. Woelky, Bd. 2, Danzig 1887, ss. 651, 658.

¹² *Polski słownik biograficzny*, t. 5, z. 1, Kraków 1939—1946, ss. 409—412 (biogram W. Pocięchy).

¹³ A. Eichhorn, op. cit., ss. 184 i nast.

dydata, którego mógł wybrać spośród mu przedstawionych. Był to w sumie projekt kompromisowy, pozostawiający kapitule prawo wyboru elekta, jednak z zagwarantowaniem królowi polskiemu wpływu na ostateczny dobór kandydata.

Kapituła odrzuciła projekt ten jako zagrażający jej swobodom, jednak Watzenrode najwidoczniej obstawał przy swojej koncepcji i zamierzał w czasie planowanej na rok 1510 podróży do Rzymu podjąć tam odpowiednie kroki. Do podróży tej nie doszło, ale kapituła wysłała do Rzymu swego przedstawiciela Wojciecha Bischofa, który w początkach 1511 r. istotnie poczynił w kurii starania, aby zapewnić nieskrępowany niczym wybór przyszłego elekta, z odrzuceniem ograniczeń wyływających z układu piotrkowskiego 1479 r.¹⁴ Rzecz jednak znamienna — suplika w tej sprawie została wystawiona tak przez kapitułę, jak i biskupa Watzenrodego. Najwidoczniej nie mógł on przełamać oporu tej ostatniej, jak również — przypuszczalnie — był niezadowolony z ówczesnej polityki Zygmunta I w Prusach Królewskich¹⁵ i dlatego wziął udział w akcji, która istotnie mogła osłabić pozycję władzy królewskiej na Warmii i w Prusach. Ale nie ulega wątpliwości, że — dla osłabienia ostrości możliwego konfliktu z władzą królewską w przyszłości — nadal podsuwał kapitule projekt wyboru jednak przedstawiciela Korony, czego ostatni wyraz dał także w swoim przedśmiertnym zaleceniu przekazanym kapitule przez siostrzeńca, Łukasza von Allen.

Wysunięcie przez Watzenrodego w 1508 r. koncepcji, zapewniającej — jak wspomniano wyżej — królowi polskiemu w sposób kompromisowy wpływ na ostateczny dobór kandydata na tron warmiński, jest zrozumiałe na tle ówczesnego, wyraźnego zbliżenia biskupa do Zygmunta I na skutek zaostrzającego się rozdźwięku ze stanami pruskimi, zwłaszcza zaś z Gdańskiem i Elblągiem, i dążności do rozbudowy materialnej pozycji biskupstwa poprzez nadania królewskie. Po drugie — nastąpił ponowny wybuch konfliktu (od drugiej połowy 1507 r.) ze stroną krzyżacką, po odjeździe wielkiego mistrza Fryderyka do Rzeszy, z regentami Prus Krzyżackich, zwłaszcza zaś z wielkim marszałkiem Ulrykiem von Isenhofen, popierającym rozboje na terenie Warmii¹⁶. Zmuszało to biskupa do szukania oparcia na dworze królewskim i przeciwdziałania wszelkiej akcji mogącej w przyszłości zagrozić bezpieczeństwu Warmii, jak również w wypadku elekcji, nie zaakceptowanej przez Polskę; znane też były dobre Watzenrodemu zamiary władz krzyżackich dotyczące rewindykacji części ziem pruskich i montowania szerokiego frontu antypolskiego na terenie Niemiec przez wielkiego mistrza. Biskup nie uzyskał jednak akceptacji kapituły dla swojej koncepcji i nawet wziął udział w akcji, która nie sprzyjała interesom władzy królewskiej, a w konsekwencji i bezpieczeństwu Warmii z Prusami Królewskimi wobec rosnącego zagrożenia zewnętrznego. W chwili zgonu Watzenrodego ostateczna decyzja papieska, znosząca ograniczenia swobody wyboru biskupa warmińskiego, nie była jeszcze definitywnie podjęta. Wówczas w obliczu śmierci Łukasz, rozumiejąc w pełni niebezpieczeństwo krzyżackie, które

¹⁴ H. Schmauch, *Die kirchenpolitischen Beziehungen*, ss. 278—279.

¹⁵ Jak przypuszcza K. Górski, op. cit., s. 172.

¹⁶ A. Thiel, *Das Verhältniss des Bischofs Lucas von Watzelrode zum deutschen Orden*, ZGAE, Bd. 1, 1860, ss. 445 i nast.

nie ustało i po wyborze na urząd wielkiego mistrza Albrechta Hohenzolerna (13 lutego 1511), widział szansę zabezpieczenia sytuacji Warmii jedynie przez wysunięcie na jej tron przedstawiciela Korony. Kapituła mogła dokonać wyboru Leszczyńskiego lub Oleśnickiego, którzy by na pewno uzyskali akceptację króla Zygmunta. Usuwałoby to groźbę jego akcji militarnej, czego Watzenrode wyraźnie się obawiał, i zapewniłoby pokój w Prusach Królewskich, niezbędny w związku z komplikującą się nadal sprawą krzyżacką i otwartymi zakusami nowego wielkiego mistrza. Przedstawiciel Korony na tronie warmińskim, wybrany przy tym w wolnej elekcji przez samą kapitułę, mógł stanowić dostateczną rękojmię, że stawi czoła groźbie zbrojnej akcji krzyżackiej oraz posiadać będzie pełne zaufanie króla.

Ten polityczno-ustrojowy testament Łukasza Watzenrodego nie został wówczas zrealizowany. Pierwszy przedstawiciel Korony zasiadł na tronie warmińskim faktycznie dopiero w 1551 r. (jeśli nie uwzględnić Jana Dantyszka, elekta z 1537 r., jednak będącego indygeną pruskim), gdy biskupem został Stanisław Hozjusz, jako pierwszy nie-indygena. Nastąpiło to zresztą już w sytuacji dla strony królewskiej znacznie łatwiejszej na skutek działania postanowień układu piotrkowskiego 1512 r. Ale koncepcja Watzenrodego pozostaje dowodem jego jasnego rozeznania ówczesnej sytuacji Warmii i niebezpieczeństwa krzyżackiego, jak również jego głębokiego przeświadczenia, że losy i bezpieczeństwo Warmii ściśle związane są z Polską.

LUCAS WATZENRODE AS A PROMOTER OF THE CHOICE
OF POLISH BISHOP OF WARMIA

SUMMARY

Lucas Watzenrode, the uncle of Nicholas Copernicus, became a bishop of Warmia against the will of Polish king Casimir (1489). The king was going to destine that bishopric to his son, Frederick. Till his death (in 1492) the king did not grant the choice made by the chapter. He based his claim upon the agreement with the last bishop Nicholas Tungen (in 1479). According to that agreement the chapter had to choose „a person dear for the king”. Casimir's son and heir to the throne John Olbracht restored (1494) Watzenrode to his favour. Since then Watzenrode became a close counselor of the following Polish kings: Olbracht, Alexander and Sigismund. Watzenrode was the leader of Prussian representatives and took special care of the affairs concerning Royal Prussia.

It is especially interesting to see that at the end of his life he wanted to make the chapter approve his design concerning the future election of a bishop.

In spring 1508, he proposed to choose two candidates to be presented to the king after his own death. The king was to choose one of them to be confirmed by the pope. Although it was quite a compromising design the chapter rejected it. Watzenrode insisted on his design. He hoped to gain help in Rome but his travel there in 1510 was not realized. Then he began to hesitate. Together with the chapter he asked the pope (the beginning of 1511) to guarantee the free choice of the next bishop by the chapter in spite of the agreement from 1479. Yet, taking account of still greater and greater danger of Teutonic Order to Warmia, Watzenrode before his death († 29th March 1512) not only returned to his previous design, but he tried to find better solution too, in order to bind Warmia and Poland closer together. There is a manuscript in the Archives of Warmian Diocese in Olsztyn never published before (due fragment is given) which had been only mentioned by some historians. It is almost illegible conspectus of a letter written by the bishop Fabian from Lossainen, the successor of Watzenrode. The letter was written in 1513 but there is neither address date nor ending. Bishop Fabian wrote among other things that Watzenrode (before his death) had committed a kind of nuncupative last will to his relative Lucas von Allen. He had wished the chapter would elect one of two persons: Raphael Leszczyński or John Oleśnicki. What is still stranger the both candidates were not inhabitants of Warmia, and the main condition of the chapter was to preserve the bishop's capital from the people living outside Prussia.

The first of the mentioned candidates was a man very close to the king, the second one was near relation of the archbishop of Gniezno Zbigniew Oleśnicki († 1493). Both candidates were important persons in the Polish Kingdom and they both could expect the king's approval. Watzenrode's suggestion was committed to the chapter, which though rejected it, during the election day considered the possibility of presenting the king one candidate from among themselves and as the other one Mathias Drzewicki — one of the most important persons of the king's attendants. So it was the other kind of Watzenrode's suggestion. Finally Fabian born in Prussia was elected. During the following negotiations with the king conciliative position was represented.